

Prästen från Sollerön —

Olaus Johannis Moraeus (Solleröense)

År 1777 togs ett efterlängtat och viktigt steg i Solleröns historia. Då blev vi egen församling och fick egen präst. Men därmed var inte svårigheterna ur världen, tvärt om! Kyrkan var 1781 så pass färdig, att man kunde hålla den första gudstjänsten där, 1782 var tornet byggt och ”kyrktuppen kunde vända stjärten åt Mora”, och 1785—86 byggdes valvet och gjordes den huvudsakliga inredningen. — Men av den rad präster, som sedan verkat i den, har ingen haft sina rötter i Sollerön, och så vitt vi vet har inte heller någon solleröpojke sen dess blivit präst i Svenska Kyrkan. Men redan på 1590-talet föddes här en fattig pojke, som skulle bli en framstående präst. Traditionen kan ibland vara tvivelaktig och sviktande, men Herdaminnena har en del att berätta, och eftersom prästen större delen av sitt liv kom att verka i Avesta — där han blev dess första kyrkoherde — och i Grytnäs har vi funnit många viktiga uppgifter om hans liv och verk i en bok av P. Norberg: ”Avesta under Kopparbrukets tid.”

Det var i Skrader-gård i Rothagen pojken Olov föddes år 1596 Martini tid. Eftersom tillgången till personnamn var synnerligen begränsad här vid den tiden och därför blev enahanda, hade snart sagt varje gård ett tilläggsnamn eller öknamn, och här blev det ”Puti-gård” efter någon man i släkten, som för att beteckna något som betydelselöst brukade säga: ”Putisi!” — Fadern Skräddar Jöns var tystlåten och litet underlig, gick enl traditionen och grubblade över ”norrskenet och humlornas

liv", men det tycker vi oss ha hört att även andra fäder till berömda män har gjort. Hemmet var mycket fattigt, och eftersom Olov tidigt visade anlag för läsning tog prästen i Mora, herr Boo, honom som lilldräng. Där fick han bo och äta i prästgården och gå i skola tillsammans med prästens egna barn och även senare hjälpa till med att undervisa dem. — Biskop Rudbeckius uppmuntrade ofta sina präster att på detta sätt hjälpa fattiga skolynglingar som ville framåt. Han skriver bl a:

'Gud haver gjort en del människor rika och en del fattiga, icke därför att den ene av bättre ämne eller materia sammankommen är än den andre, utan på det den ena människan skall hava orsak att lita till den andra, och den ena hava lägenhet att bevisa sin kärlek, godhet och barmhärtighet mot den andra.'

Vid sexton års ålder kom Moraeus, som han nu kallar sig, till Västerås latinskola, där han stannade i fyra år och under tiden "satt vid Biskop Bellini disk", d v s fick bo och äta hos själva biskop Bellinus, som upptog honom som fattig Scholarius.

I Västerås studerade han så flitigt, att han visade sig äga särdeles goda kunskaper, då han 1618 kom till Uppsala universitet. År 1623 var han färdig med sina studier och ordinerades till präst av biskop Rudbeckius. Hans första tjänst var som adjunkt hos mästern Staffan i Husby och lärare för dennes barn samt nådårspräst för komministeränkan. Detta senare resulterade ofta i att prästen gifte sig med änkan, men icke så här, utan han trolovade sig med "den äreborna, gudfruktiga och dygdälskande jungfru Magdalena Mattsdotter", dotter av Matts Persson i Kloster, troligen någon befattningshavare vid det där belägna krutbruket. Vi har sökt få klarhet i hennes släkt men inte lyckats. Kyrkobokföringen var i sin begynnelse och ofullständig vid den tiden. Man har hört sägas att hon, liksom Luthers hustru, skulle ha varit en f d nunna, men Gudsberga kloster därstädes, som f ö på Gustav Vasas befallning upplöstes på 1500-talet, var ett cistercienserkloster, som enbart hade manliga munkar.

Sin befattning i Husby skötte Moraeus så väl, att kyrkoherden mästern Staffan skaffade honom medel att fortsätta sina studier vid ett utländskt universitet, nämligen Greifswald, samt även vid andra tyska akademier. Alla som den tiden ville komma djupare i sina studier, än vad som kunde erbjudas i hemlandet, måste tillbringa år på resor och vid utländska universitet. Det hade alla våra stora lärde gjort. Men resorna på den tiden var ett äventyr och tog flera veckor. "Man behövde

flera veckor för att komma från Dalarna ned till någon lämplig hamnstad, och färden genom Sverige var oändligt mycket värre än ett fälttåg," klagar en utländsk resande. Men detta hindrade inte den unge och vetgirige solleröpojken att fortsätta på den lärda banan.

Efter ett års studier disputerade Moraeus i Greifswald, och när han sedan kom hem blev han kallad som "hovpredikant" hos landshövdingen på Strömsholm och lärare för dennes barn. Efter ett år blev han kaplan i Säter för det tyska bruksfolket därstädes, som önskade gudstjänster på sitt eget modersmål, och därtill var han särdeles lämpad efter sina studier i Tyskland. Nu gifte han sig också med sin trolovade i Husby.

I Säter stannade Moraeus i fem år, varefter han "för sin kända lärdom och skicklighet, nykterhet och gudsfruktan" kallades av kyrkoherden i Leksand, mäster Uno, till kaplan, vilken tjänst han innehade i sju år "till församlingens stora nöje". År 1639 blev han av biskop Rudbeckius utnämnd till kyrkoherde i Grytnäs och den nystartade församlingen i Avesta, och här förblev han i 39 år till sin död 1678. Hans hustru Malin (el Magdalena) överlevde honom i fem år och dog 1683 hos sonen Olov d y i Grytnäs, som efterträtt sin fader som präst därstädes.

Eftermälet om Olaus Moraeus har på det hela taget varit mycket gott. Han har varit en lugn och stilla arbetare i sitt kall och en verklig kärnkarl: då han var 81 år fyllda, predikade han utom i Grytnäs även i Avesta två söndagar i rad och lät kaplanen ta den tredje. "Han levde ett långt och lyckligt liv i större obemärkthet än han med sin begåvning och lärdom torde ha behövt, om han ägt litet större anspråk." Han tycks inte ha varit någon härskarnatur och knappast heller någon ordningens man, eftersom biskopen, som vid sin visitation inte gillade Moraeus räkenskaper på lösa papper, uppdrog åt den duktiga justitiarien (domaren) Erik Erlandsson att ordna kyrkans bokföring och ekonomiska förhållanden. Det var nog inte heller lätt alla gånger att upprätthålla ordningen i ett nytt stadssamhälle som Avesta med en mycket blandad befolkning, där det till stor del ålåg kyrkan att verksamt bestraffa fylleri, sabbatsbrott och skvaller, därom vittnar kyrkoprotokollen från denna tid.

Under sitt 52-åriga äktenskap fick Moraeus och hans hustru Malin fem söner och nio döttrar. Den äldste, Johan Brandt, dog som fänrik i kriget 1657, sonen Olaus efterträdde sin far som kyrkoherde i Grytnäs.

Skräddargården (Puti-gård) i Rothagen. Familjen jämte grannar samlad för att skala kokt potatis till tunnbrödsbaket. Fr. v: Manne, Skräddar Lars, Bror, Klara, Göta, Ullupp Margit.

”Detta är inte det ursprungliga huset, den gamla Skräddargården låg emellan Ulluppgård och Linsgard och var upphovet till de andra gårdarna. Stugan var gammal, och det blev trångt emellan husen, så Skräddar Jöns Jönsson flyttade ut och byggde den här stugan i mitten på 1800-talet. Klara är den första som föddes i den, och hon är född den 3-12-1897.”

Göta Johansson, Borgholm.

Sonen Israel Morman blev en känd kyrkomålare. ”Efter utbildning hos Henrick Möllert i Stockholm blir han kf¹ och hann under sin livstid dekorera ett stort antal kyrkor i stiftet.”² Döttrarna Margareta, Elisabeth, Christina och Anna blev alla gifta med präster, Sara med Rector Holstenius i Hedemora och Susanna två gånger med officerare.

Vi har intet belägg för att Moraeus under sin långa och verksamma livstid besökt sin födelsebygd och sina fattiga släktingar där. Men att han inte förgätit den har vi bevis för i den gåva han skänkt till Sollerö gamla kapell:

¹ Konterfejare

² W.St. Herdaminne

Utdrag ur: *Gamla kyrkoinventarier*.

Svenske Biblia in 80. Tryckt i Leiden aff Jacobi Marci Anno 1633. Förärdh till Capellet aff D. Olavo Joannis Marae och Solleröensi, Past. i Grytnäs.

Senare invent: Defekt. Skinnband från 1800-talets början med spännen och knäppen. Nämnt tidigast 1661.

Slutomdömet om OLAUS JOHANNIS MORAEUS i Munchtells Herdaminne är fortfarande giltigt:

”Mycket aktad av höga och låga.”

Lilly Sterner-Jonsson

Skräddar Jöns Jönsson (Puti-kall) f. 6 okt. 1840, d. 21 jan. 1931, var morfar till Puti-Klara och bror till Karl Lärkas farmor. Man kan urskilja släktdragen. Se ”Sool-Öen” 1984.

Skräddar-släkten från Rothagen

Skräddar Jöns Jönsson, f. 1840 6/10 i Rothagen (Puti-kall)
v.m.

Margit Jönsdotter, f. 1840 20/5

Skräddar Jöns Jönsson f. 1797 16/8 i Rothagen
v.m.

Bråmå Anna Nilsson f. 1806 24/9

Skräddar Jöns Olsson f. 1763 26/9 i Rothagen
v.m. 1791

Margeta Olsson f. 1766 24/1

Skräddar Olof Jönsson f. 1729 i Rothagen
v.m.

Kerstin Jönsdotter f. 1736

²*Skräddar Jöns Olsson* f. 1700 (1701) i Rothagen
v.m.

Rull Anna Larsdotter f. 1705 d. 1766

¹*Krång Olof Olsson* (soldat Småsik) f. omkr. 1658 d. 1699 18/6
v. 1692 m.

Nissis Marit Jönsdotter f. 1674 d. 1758 5/5

Avskrift från äldsta husförhöret i Rothagen (1667—80 el -85)

³*Skräddar Per Jönsson f. 1588*

Dotter: Ingeborg Persdotter f. 1638 Flyttar till Bengtsarvet.

Dotter: Anna Persdotter f. 1622

Annas dotter: Ingeborg Andersdotter f. 1659

Skräddar Oloff Persson f. —

(Enda Skräddar-familjen i Rothagen.)

Tommy Andersson

Något fullständigt släktregister från Olaus Joh. Moraeus till Puti- (Skräddar-)släkten har inte gått att få p g a bristfällig kyrkobokföring. Enl. Pers: Gamla papper — är släkten först nämnd år 1550 i ”Upbörd på Marckegeld och Affradth.”:

Vid ”Tiende Register” 1569 är han nyinflyttad i Rothagan:

Jon skrädare 1 span 1 tro (minst i byn).

Vid ”Hielp Skatt Register” år 1571 skattar han för:

Joenn Skreddere Koppar 1 lpd, Köör 5, fåår 5, getter 5, ungn. 1, pening:r 7 m 2 öre (vilket tycks vara ungefär medelvärdet.)

Att det är samma släkt framgår av personnamnet Joen, Jon och att ingen annan ”skreddere” nämnes i socknen.

L.S.

¹ Olof Olsson f.o. 1658 är född i Rothagen. Mor: Krång Karin Jönsdotter f. 1620. Denna familj bor i närheten av Skräddargården.

² Jöns f. 1700 heter inte Skräddar i gårdsnamn i husförhören. Därför tror jag att detta inte rör sig om någon ursprunglig Skräddarfamilj. Men säker kan man inte vara.

³ (Son till Joenn Skreddere och bror till Olaus Johannis?)